

Uporaba zemljevidov pri pouku slovenščine v srednji šoli

Using Maps in Teaching Slovenian in Secondary Schools

Ključne besede:

zemljevid, pouk slovenščine,
kartografsko opismenjevanje,
srednja šola

Izvleček

Članek prinaša predstavitev uporabe zemljevidov pri pouku slovenščine v srednji šoli. V teoretičnem delu je opredeljen pojem zemljevid in kartografska pismenost. Predstavljena je tudi analiza zastopanosti zemljevidov v učbenikih. Za lažje razumevanje in predstavitev sem v praktičnem delu analizirala 4 učbenike za pouk slovenščine, in sicer Na pragu besedila 1, 2, 3 in 4, izdaja s plusom, ki jih je potrdil Zavod RS za šolstvo. Kot primer sem dodala obravnavo učne ure, in sicer jezikovno vsebino, kjer sem v 1. letniku pri učni uri uporabila dva zemljevida.

Abstract

Keywords:
maps, Slovenian lessons,
cartographic literacy,
secondary school

The article discusses using maps in the secondary school teaching of Slovenian. The theoretical part defines the concept of map and cartographic literacy and examines map representation in textbooks. The practical part examines four Slovenian language textbooks, i.e., Na pragu besedila 1, 2, 3, and 4 (the plus edition), all approved by the National Education Institute of the Republic of Slovenia. A language content lesson in Year 1, which makes use of two maps, serves as an example.

Uvod

Zemljevid je zelo ustrezno učilo za pridobivanje in oblikovanje prostorske geografske predstave konkretnega okolja. Poznavanje in uporaba zemljevidov v različnih oblikah je postala del našega vsakdana, zato se je treba naučiti brati in interpretirati različne zemljevide. Zemljevidi pri pouku slovenščine predstavljajo temeljno poznavanje geografske stroke, saj zahtevajo prepoznavnost Slovenije po različnih regijah.

Zemljevid in kartografska pismenost

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) opredeljuje zemljevid kot papir oz. platno, ki upodablja Zemljino površje in objekte na njem v pomanjšanem merilu (SSKJ). Ker beseda zemljevid izhaja iz geografske stroke, je v geografski literaturi definicija poglobljena in zapisana bolj natančno. V leksikonu Geografija je zemljevid opredeljen kot v določenem merilu pomanjšana in posplošena pona-

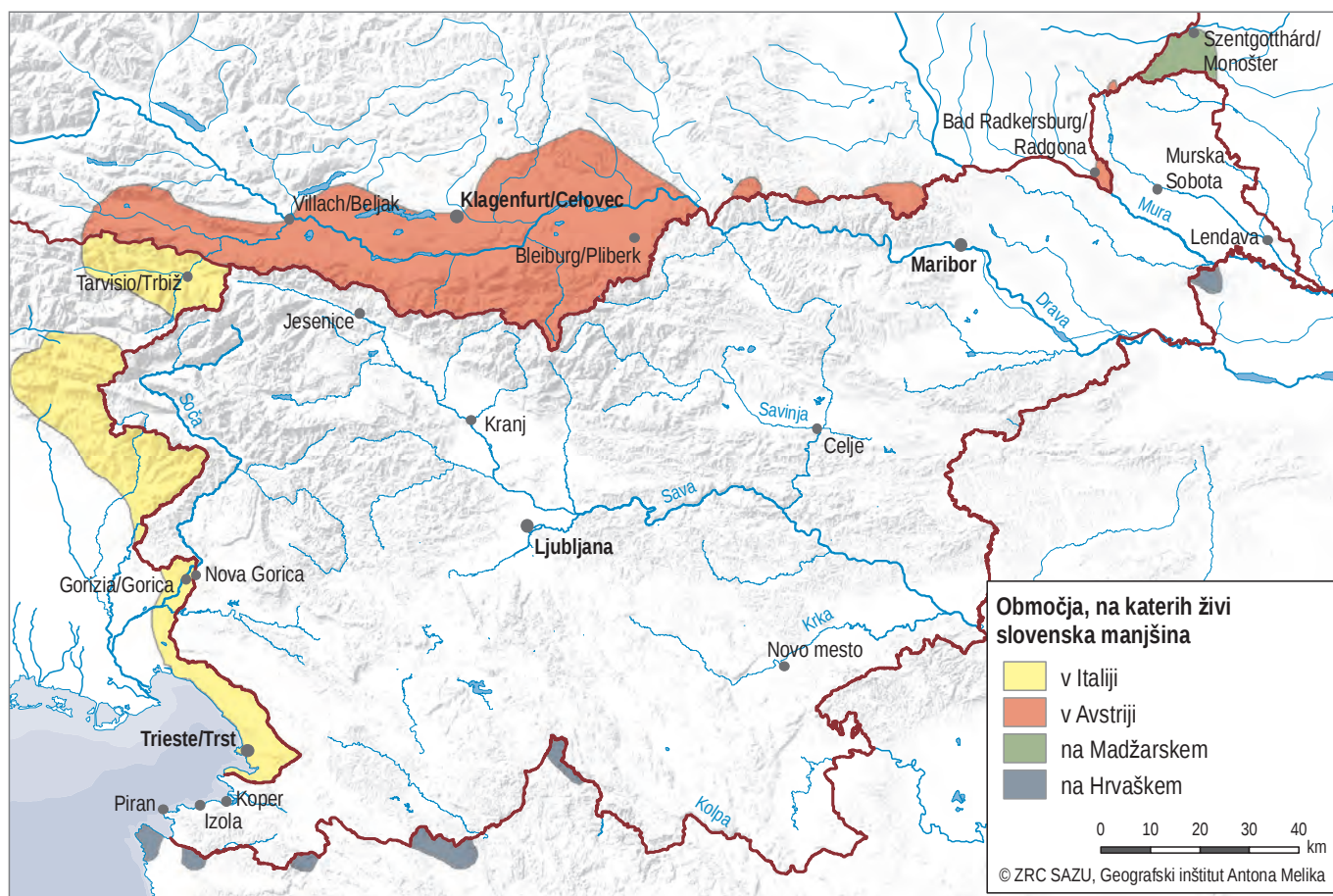
zoritev Zemljinega površja (Zemljine oble) ali njegovih posameznih delov, lahko tudi drugih vesoljskih teles in neba, v tlorisu (Kladnik, 2008: 630).

Uporaba zemljevidov

Pri delu z zemljevidi je, tako kot pri drugih situacijah, zelo pomemben transfer učenja, ki pomeni »prenos učnega učinka z ene naučene aktivnosti na učenje druge aktivnosti« (Žagar, 2009: 62).

Raba zemljevidov pripomore k razumevanju abstraktnih pojmov prostora in razvijanju sposobnosti sistematičnega razmišljanja o prostorskih razmerjih ter nam zagotavlja globalen pogled v okolje in izboljša miselno reprezentacijo le-tega (Hergan, Umek, 2013: 65).

Vsako posamezno dejavnost, ki jo počnemo z zemljevidi, opredeljuje več miselnih postopkov, ob katerih se menjujejo različne ravni zahtevnosti miselnih operacij. Govorimo o kompleksnosti miselne dejavnosti. Podatke iz zemljevidov beremo, jih analiziramo, sintetiziramo, vrednotimo, ume-

Slika 1: Slovenske manjšine zunaj RS (ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika; kartografa dr. Manca Volk Bahun in dr. Rok Ciglič, recenzent dr. Matija Zorn).

ščamo v nove kontekste in jih v teh kontekstih interpretiramo (Hergan, Umek, 2013: 64–65).

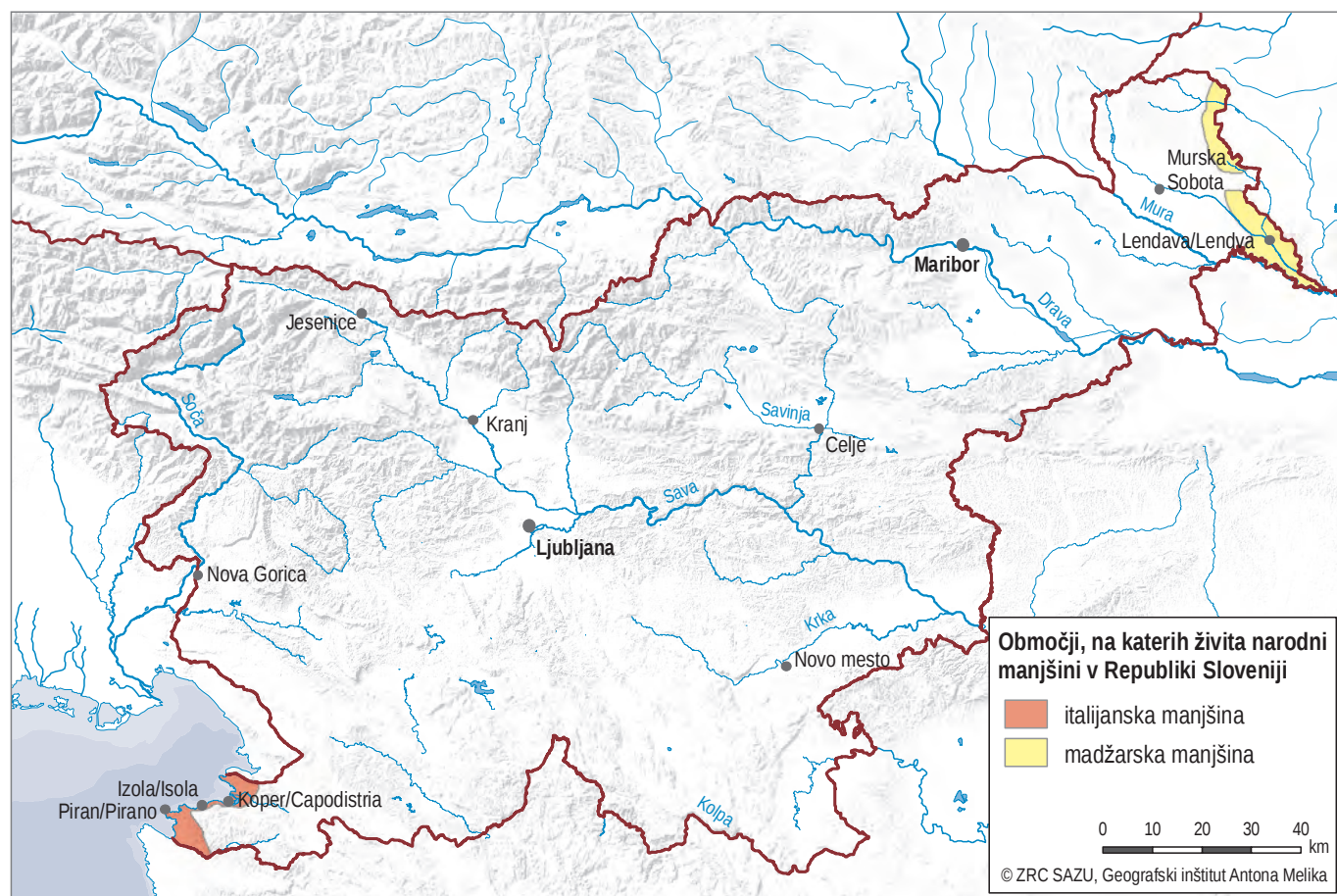
Zemljevidi v učbenikih za slovenščino

Analizirala sem učbenike za slovenščino za 1., 2., 3. in 4. letnik z naslovom Na pragu besedila, izdaja s plusom založbe Rokus Klett. Učbeniki so odobreni s strani Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in so izdani od leta 2018 naprej. Učbenike sem pregledala in proučila zemljevide.

Za pouk slovenščine v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol se v učbeniku Na pragu besedila 1, izdaja s plusom pojavijo trije zemljevidi. Vsi zemljevidi se pojavijo pri sklopu o poznavanju jezika. Zemljevidi predstavljajo Slovenijo z določenimi geografskimi značilnostmi. Ob teh zemljevidih dijaki morajo poznati meje s sosednjimi državami, vedeti, kje se nahajajo območja za slovenskimi mejami, kaj ta ob-

močja predstavljajo in katera območja so znotraj slovenskih meja. Pri karti slovenskih narečij je treba poznati geografsko razslojenost Slovenije in njeno podrobno delitev, saj se imena narečnih skupin navezujejo prav nanje. Te jezikovne vsebine pri pouku zelo korelirajo s predmetom geografija, saj morajo dijaki poznati in interpretirati zemljevid, brati morajo legendo in določena obarvana območja prepoznati. Vsi zemljevidi so opremljeni z večjimi slovenskimi kraji, da si dijaki obarvane pokrajine lažje predstavljajo.

Za pouk slovenščine v 2. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol se v učbeniku Na pragu besedila 2, izdaja s plusom pojavijo trije zemljevidi. Vsi zemljevidi se pojavijo pri sklopu o zgodovini slovenskega jezika. Pri tem poglavju je pouk spet treba korelirati z geografijo in še zgodovino. Dva zemljevida namreč prikazujeta nemo karto Evrope, kjer je treba s pomočjo legende in označenih šrafur ugotoviti obarvane pokrajine, kjer se v Evropi pojavljajo določeni jeziki. Pri tretjem zemljevidu je slovensko etnično ozemlje poimenovano z večjimi slovenskimi kraji, da si dijaki slovensko območje lažje predstavljajo.

Slika 2: Italijanska in madžarska narodna manjšina v RS (ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika; kartografa dr. Manca Volk Bahun in dr. Rok Ciglič, recenzent dr. Matija Zorn).

Slika 3: Karta slovenskih narečij z večjimi naselji. Karto Tineta Logarja in Jakoba Riglerja (1983) so dopolnili sodelavci dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (2016).

Branje zemljevidov – 1. letnik (primeri vprašanj)

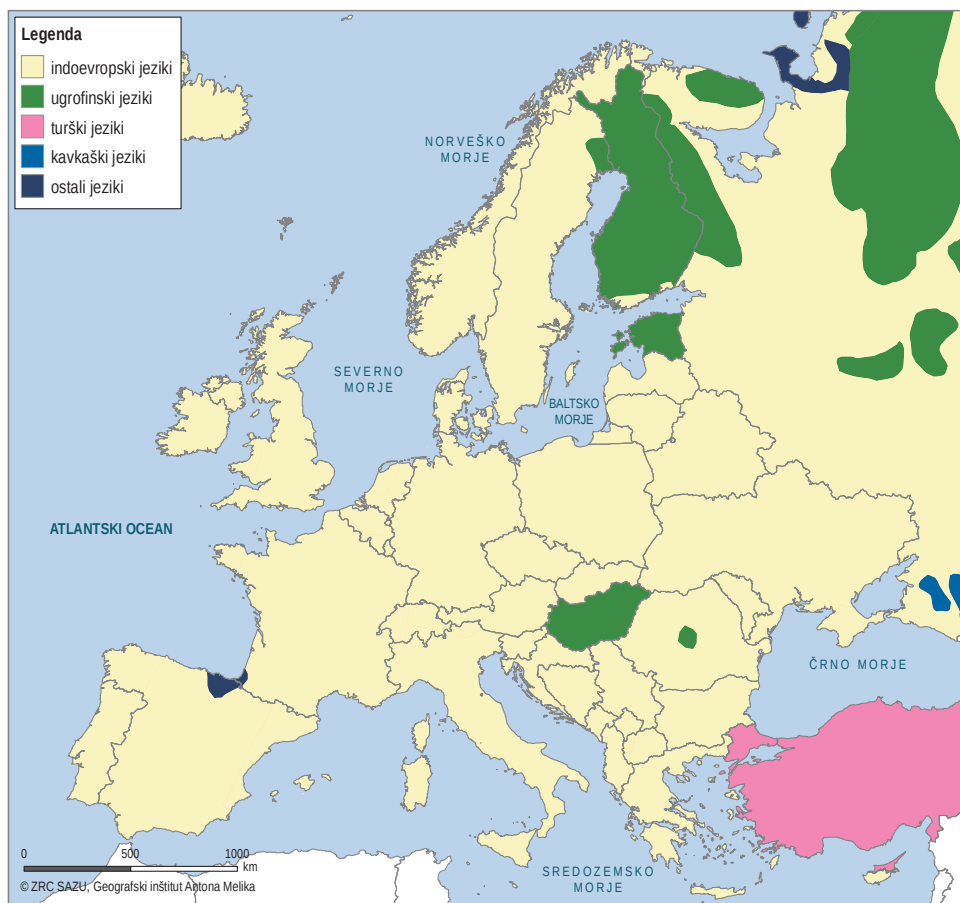
- Kaj prikazuje zemljevid?
- Imenujte območja slovenskih manjšin.
- Kako se imenuje pokrajina slovenskih manjšin na Madžarskem?

Za pouk slovenščine v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol se v učbeniku Na pragu besedila 3, izdaja s plusom ne pojavi noben zemljevid.

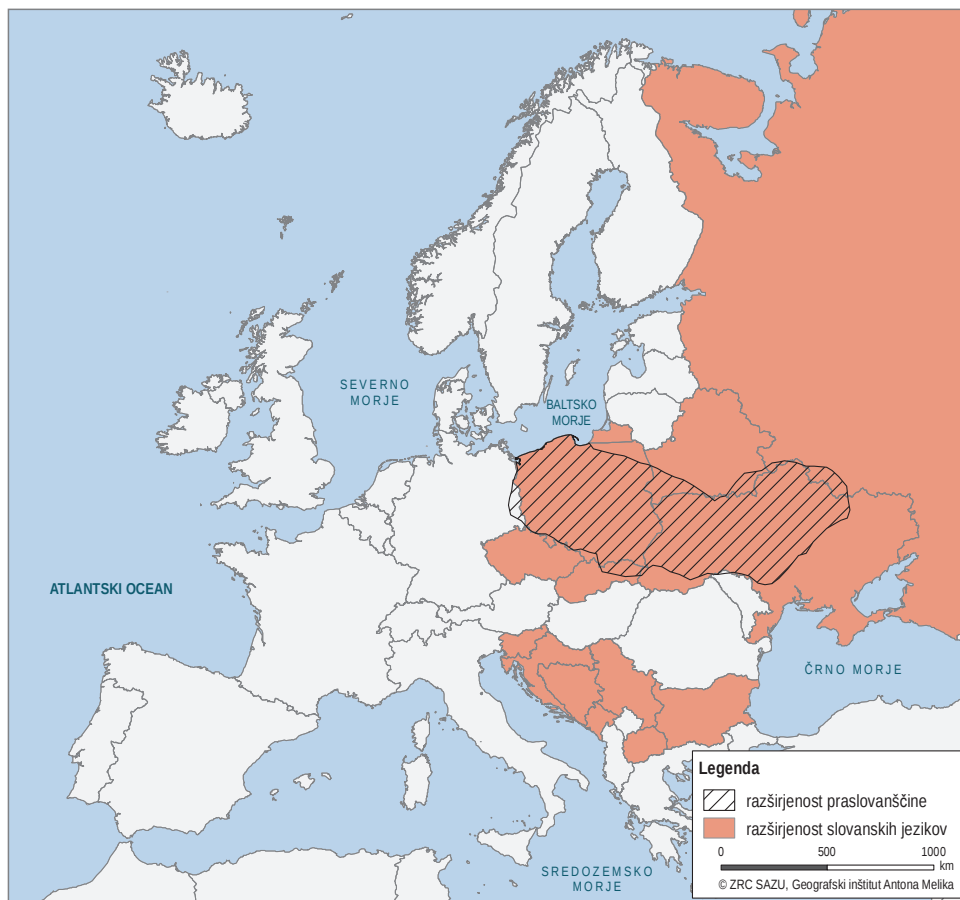
Za pouk slovenščine v 4. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol se v učbeniku Na pragu besedila 4, izdaja s plusom pojavijo trije zemljevidi. Vsi zemljevidi se pojavijo pri sklopu o zgodovini slovenskega knjižnega jezika. Pri tem poglavju je pouk spet treba korelirati z geografijo, kjer morajo dijaki poznati vse celine, in še zgodovino. Prvi zemljevid, ki se pojavi najprej, je podoben zemljevidu iz prvega letnika, saj prikazuje območja, na katerih živita narodni manjšini v Republiki Sloveniji. Ker se v 4. letniku obravnava poglavje

o Slovencih zunaj Republike Slovenije, sta vključena zemljevid o poznavanju celega sveta in zemljevid Slovenije. Prvi prikazuje, koliko prebivalcev živi na posameznih celinah in v posameznih državah, drugi pa območja, na katerih živi slovenska narodna manjšina. Slednji je podoben zemljevidu iz prvega letnika, vendar vsebuje več geografskih imen (imena mest) v dveh jezikih.

Ugotavljam, da je količina zemljevidov v učbenikih za slovenščino primerna in zadosti nazorna. Zemljevidi so dober primer ilustrativnega gradiva, ki so dijakom v pomoč za lažje usvajanje nove učne snovi.

Slika 4: Indoevropski in neindoevropski jeziki v Evropi (ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika; kartografa dr. Manca Volk Bahun in dr. Rok Ciglič, recenzent dr. Matija Zorn).

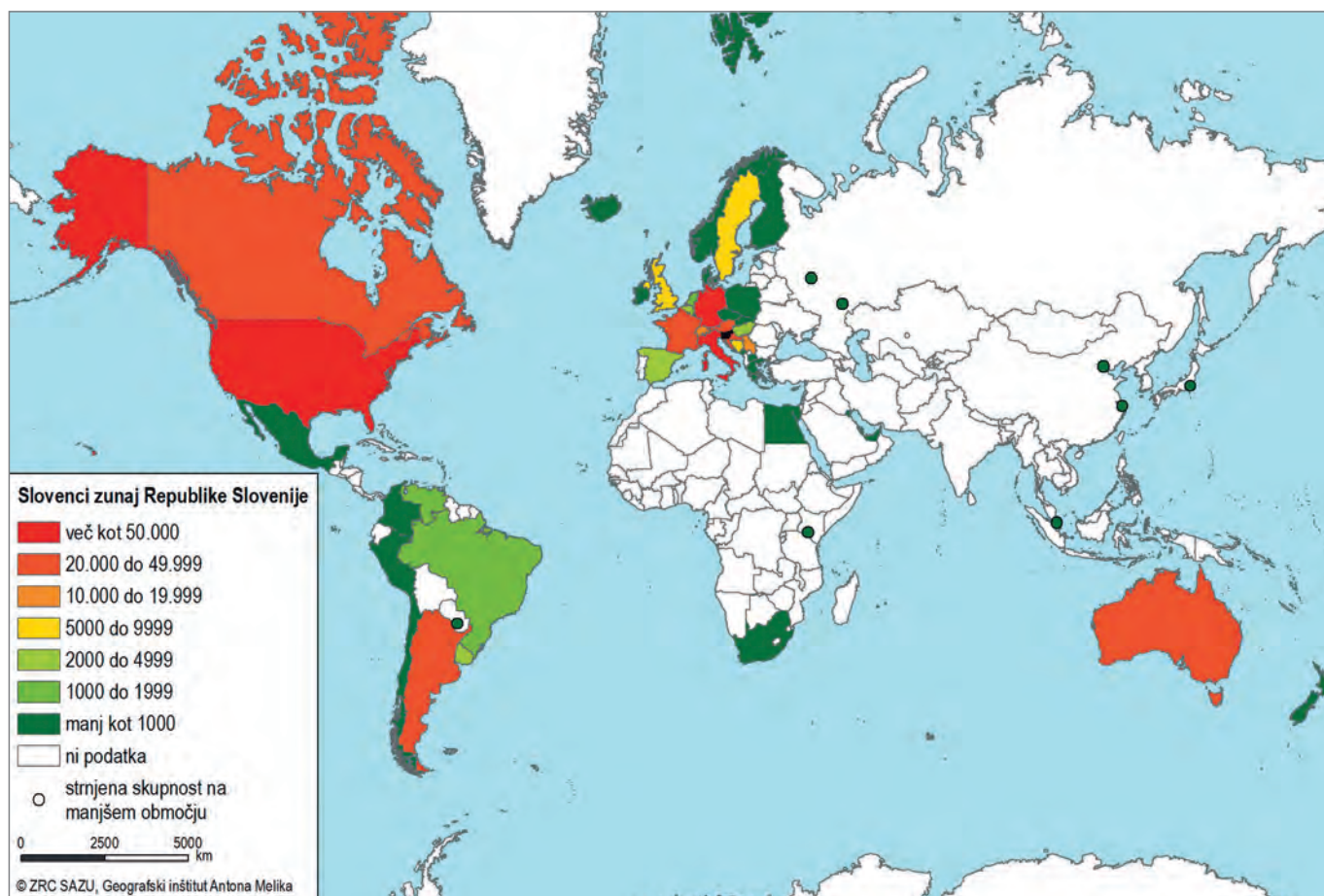
Slika 5: Obseg praslovanščine in razširjenost slovanskih jezikov v Evropi (ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika; kartografa dr. Manca Volk Bahun in dr. Rok Ciglič, recenzent dr. Matija Zorn).

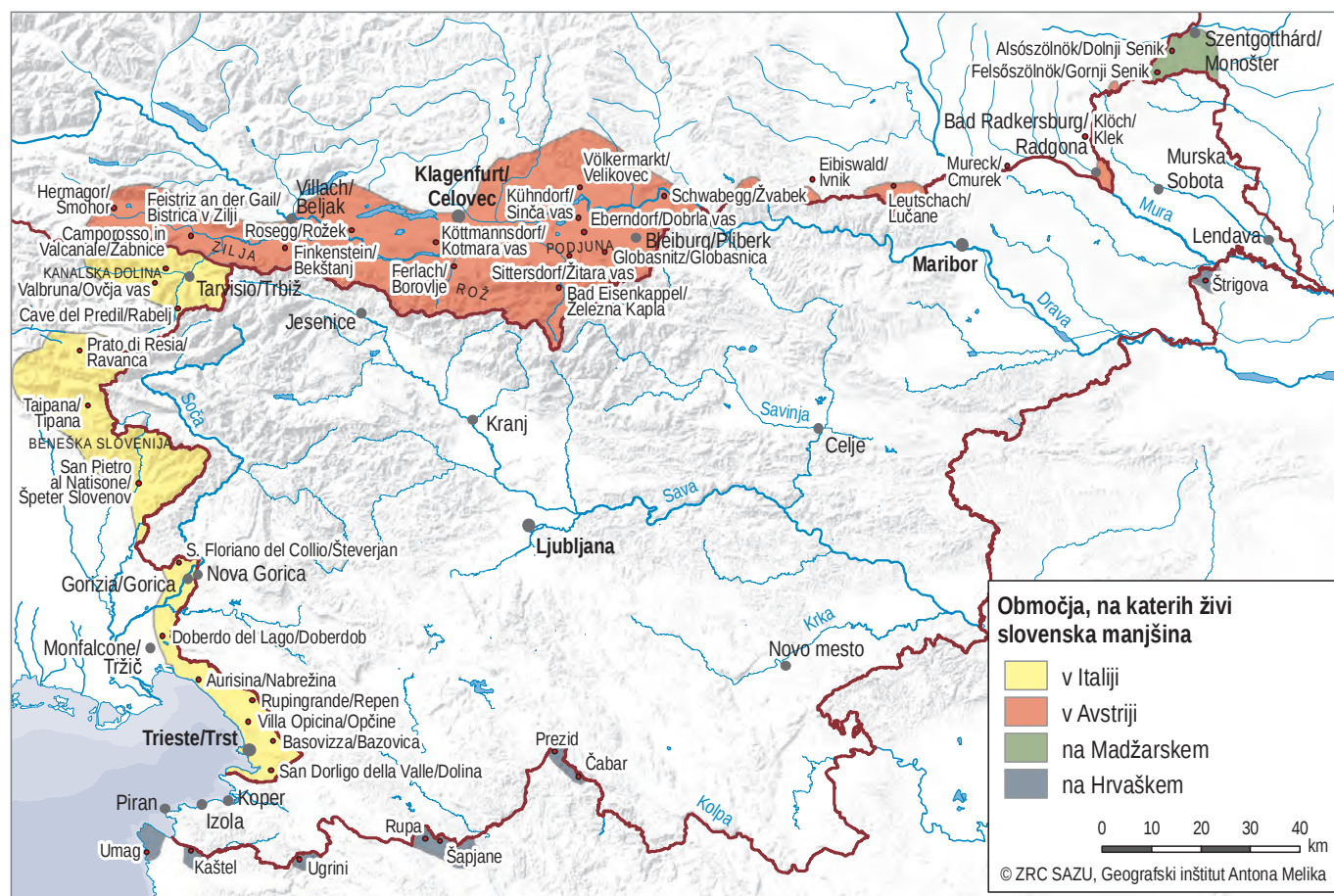
Slika 6: Predniki Slovencev po naselitvi in današnje slovensko etnično ozemlje (ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika; kartografa dr. Manca Volk Bahun in dr. Rok Ciglič, recenzent dr. Matija Zorn).

*Branje zemljevidov – 2. letnik
(primeri vprašanj)*

- Kaj prikazuje zemljevid?
- Kje v Evropi se razprostirajo indoevropski jeziki?
- Kje v Evropi se razprostirajo ugrofinski jeziki?

Slika 7: Slovenci zunaj Republike Slovenije (ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika; kartografka dr. Manca Volk Bahun, recenzenta dr. Rok Ciglič in dr. Matija Zorn).

Slika 8: Območja, na katerih živi slovenska narodna manjšina (ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika; kartografa dr. Manca Volk Bahun in dr. Rok Ciglič, recenzent dr. Matija Zorn).

Branje zemljevidov – 4. letnik (primeri vprašanj)

- Na katerih kontinentih in v katerih državah živijo Slovenci?
- V kateri državi živi več kot 2000 Slovencev?
- Imenujte pet krajev v Italiji, kjer živi slovenska narodna manjšina.
- Pod katero narodno manjšino spada kraj Monošter?

Primeri učnih vsebin z izbrano vsebino

V nadaljevanju predstavljam potek učne ure, ko sem z dijaki pri obravnavi učne enote uporabila dva zemljevida. Obravnavala sem jezikovno vsebino.

5 Sklep

Dijaki v času svojega izobraževanja uporabljajo zemljevide pri več predmetih, med katerimi je tudi slovenščina. Različni zemljevidi so pomemben vir informacij tako o geografskem kot tudi o zgodovinskem

prostoru. Raba zemljevidov spodbuja miselno dejavnost dijakov, saj delo z zemljevidi zahteva kompleksno razmišljanje. Uporaba zemljevidov pri pouku slovenščine je danes bistveno lažja kar se tiče učil in učnih pripomočkov, ki omogočajo učenje z zemljevidi. Avdiovizualnih sredstev za pouk je veliko, tehnologija pa se skozi leta zelo razvija.

V pregledanih učbenikih za pouk slovenščine sem ugotovila, da so ob njihovem učenju in uporabi dodane različne dejavnosti. Učitelji ne smemo zanemarjati uporabe zemljevida, saj dijaki med izobraževanjem postopoma razvijajo prostorsko predstavo pokrajine. Pri tem jim je uporaba zemljevidov v veliko pomoč. Tako geografski prostor spoznavajo s pomočjo geografskih zemljevidov, politično in kulturno podobo te pokrajine pa s pomočjo zgodovinskih zemljevidov.

Artikulacijska stopnja	Dejavnosti učitelja	Dejavnosti dijakov	Učne metode in oblike učne vsebine učila
1. Motivacija in uvajanje	Pokažem nekaj slik z dvojezičnimi napisi, Ustavo RS, denar euro, časopis Porabje.	Ugotovijo, da se slovenščina v različnih okoljih rabi različno. Prav tako sta v rabi italijanski in madžarski jezik.	frontalna oblika razgovor, pogovor, slike in praktični predmeti
2. Napoved učnih ciljev	Povem, da bomo v današnji uri spoznali, kako se slovenski jezik rabi v različnih okoljih.	Dijaki pripravijo zvezke in delovne zvezke.	razlaga, delovni zvezek
3. Usvajanje nove učne snovi	V delovnem zvezku si najprej ogledamo dva zemljevida, in sicer: – slovensko manjšino v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in na Hrvaškem; – italijansko manjšino in madžarsko manjšino v RS. Razložim pojme, da je slovenščina materni jezik, uradni jezik in državni jezik. Pojasnim tudi, da je slovenščina eden od uradnih jezikov Evropske unije. Iz Ustave RS preberem 11. in 14. člen, ki govorita o jeziku. Skupaj preberemo in pregledamo zapisano snov o slovenskem jeziku. Dijake opozorim, da si bistvene podatke podčrtajo.	Dijaki s pomočjo zemljevida ugotovijo, da Slovenci živijo tudi izven meja RS in da sta italijanščina in madžarščina tudi uradna jezika v RS. Spoznajo in usvojijo pojme materni, uradni in državni jezik. Razumejo, zakaj je slovenščina za nekatere prebivalce jezik okolja. S pomočjo zemljevida znajo razložiti, kdo so zamejci in kdo izseljenci. Razumejo, da je uradni jezik v Sloveniji slovenščina (tudi italijanščina in madžarščina) in da smo pred zakonom vse enaki.	frontalna oblika, razgovor, razlaga, delovni zvezek frontalna oblika, razgovor, zemljevid
4. Urjenje, vadba ponavljanje, utrjevanje	Dam navodila za reševanje vaj v delovnem zvezku. Ob koncu ure rešitve skupaj pregledamo.	Dijaki rešujejo naloge v delovnem zvezku. Razmišljajo o svojem maternem jeziku, se opredelijo do njega. O tem v zvezek zapišejo kratko razmišljanje, ki ga ob koncu ure preberejo sošolcem.	individualno delo, razgovor frontalna oblika, branje

Z obravnavano učno jezikovno vsebino sem dokazala, da je uporaba zemljevidov pri pouku slovenščine nujno potrebna, ko se dijaki učijo o določenih pokrajinah, ki jih umeščajo v geografski prostor. S tem načinom dela si snov lažje zapomnijo in hitreje vizualno predstavljajo.

Ugotavljam, da branje zemljevidov dijakom ne dela večjih težav, saj imajo dobro znanje iz geografije in zgodovine. Zemljevide so sposobni opisati s pomočjo danega naslova, legende in pridobljenega novega znanja. Dijaki so z uporabo teh učil bolj motivirani za delo, saj jim popestri jezikovni pouk, učne vsebine pa si lažje zapomnijo. Z uporabo zemljevidov jim je usvajanje nove snovi lažje, hkrati pa je veliko dijakom vizualna podoba geografskega prostora nazornejša.

6 Viri in literatura

Hergan, I, in Umek, M, 2013: Raba zemljevidov spodbuja miselno aktivnost učencev. Zorn, Matija (ur.): *Geografski vestnik* 83-1. Ljubljana: Zveza geografskih društev Slovenije.

Kladnik, D., 2008: *Geografija*. Tržič: Učila international.

Križaj, Martina, 2018: *Na pragu besedila 1 – izdaja s plusom; Učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Založba Rokus Klett.

Križaj, M., 2019: *Na pragu besedila 2 – izdaja s plusom; Učbenik za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Založba Rokus Klett.

Križaj, M., 2020: *Na pragu besedila 3 – izdaja s plusom; Učbenik za slovenski jezik v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Založba Rokus Klett.

Križaj, M., 2021: *Na pragu besedila 4 – izdaja s plusom; Učbenik za slovenski jezik v 4. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Založba Rokus Klett.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Dostopno na <http://www.fran.si/> (13. 2. 2022).

Žagar, D., 2009: *Psihologija za učitelje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Center za pedagoško izobraževanje.